

IMMENSE

FOTO: Unsplash

VIAZANÉHO VERŠA

ZAČÍNÁME S JEDNODUCHÝMI ZÁKLADMI A PRAVIDLAMI

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

METODICKÉ LISTY

Eva Luka

FOTO: Urisplash

METODICKÉ LISTY

UMENIE VIAZANÉHO VERŠA

ZAČÍNAME S JEDNODUCHÝMI ZÁKLADMI A PRAVIDLAMI

Čo robí báseň vo viazanom verši krásnou? Samozrejme, v prvom rade je to obraz, nálada, myšlienka a pocit. To všetko sa však dá úspešne pokaziť, ak autor neovláda základy tvorenia viazaného verša. Všetci poznáme banálne texty slovenskej popovej hudby, ktoré by sme najradšej oddelili od melódie a na text zabudli. Autori slovenských hudobných textov sú poväčšine samotní speváci (a autori melódii), ktorí si ktovie prečo myslia, že keď vedia zložiť melódiu a zaspievať ju, dokážu ju vybaviť aj primerane kvalitným textom. Na jednej strane chýba základné vzdelanie v písaní veršov, na druhej gramotnosť v poézii (text piesne by mal byť básňou; ak nečítam básne, neviem, čo báseň je, a už vôbec nie, ako ju vytvoriť). Ja osobne v každej piesni vnímam predovšetkým text – ak nie je básňou, pieseň ma obide a ja sa voči nej stávam hluchou (niekedy aj hluchonemou[©]). Ako teda vytvoriť báseň (alebo hudobný text) tak, aby bola jedinečná, krásna a nezabudnuteľná?

Autorka textu:
Eva Luka

Báseň vo viazanom verši potrebuje dva základné aspekty: *rytmus* a *rýmy*. To je rám, do ktorého potom zavesíme obraz – samotnú báseň. Jej telo tvorí fantázia, cit, myšlienka a odkaz, ktorých súhrn prinesie pocit krásy. Jej kostru však tvorí technika.

RYTMUS: ako dosiahnuť, aby „spieval“

Rytmus si môžeme predstaviť ako melódiu – záleží na tom, ako plynie, nakoľko je harmonický a pravidelný, pretože to ovplyvňuje výsledný zvuk výpovede.

Toto by mala byť stručná praktická metódika pre mladých básnikov a textárov piesní, nie vedecko-teoretická príručka o viazanom verši. Preto sa pokúsím zostaviť ju čo najjednoduchšie a najzrozumiteľnejšie. Bez **trochy teórie** sa však nezaobídeme.

Rytmus je pravidelné striedanie rovnakých alebo podobných prvkov (tieto podobné prvky sú *prízvuky*). Prejavuje sa v pravidelnom vnímaní úsekov, na ktoré sú verše rozdelené. Viazaný verš na Slovensku používa kombináciu sylabického a tonického systému, ktorý sa nazýva *sylobotonický prozodický systém*. *Sylabický* systém je postavený na princípe, podľa ktorého majú rýmované verše rovnaký počet slabík, a *tonický* má rovnaké množstvo

prízvukov, pričom počet slabík nemusí byť rovnaký. Podľa sylabotonického systému treba zachovať rovnaké množstvo slabík, ale súčasne by prízvuky slabík v spojených veršoch mali byť na rovnakých miestach. V slovenčine sa prízvuk nachádza na prvej slabike slova alebo slovného spojenia (slová s predložkami). Predložky sú v slovenčine prízvučné, teda akékoľvek slovné spojenie s predložkou bude mať prízvuk na predložke. Toto je veľmi dôležitá informácia, pretože prízvuk ovplyvňuje rytmus aj kvalitu rýmov.

Najlepšie je najprv zvládnuť základnú schému rýmovaného viazaného verša – **abab**. To znamená, že verš **a** v prvom riadku bude mať rovnaký počet slabík ako jeho „kamarát“ **a** v treťom riadku, a to isté platí aj o dvojici **bb**. (Ja osobne rátam počet slabík na prstoch – konkrétne ich klopaním o podložku. Napríklad 5-slabičný výraz „na bielom koni“ rátam nasledovne – *na-palec, bie-ukazovák, lom-prostredník, ko-prstenník, ni-malíček* atď. Je to najlepší spôsob, ako omylom nevynechať niektorú zo slabík.)

Nie je nič užitočnejšie ako praktická ukážka:

Vianočný kapor si otvoril ústa, **a** 11 slabík
nemal to robiť, pretože **b** 8 slabík
vianočná atmosféra bola hustá **a** 11 slabík
a všetci boli na nože. **b** 8 slabík

V rovnakom rytmickom duchu sa nesú aj ďalšie strofy:

Ryba sa doplavila do kuchyne **a** 11 slabík
a zas začala nadávať, **b** 8 slabík
že vo vani čas pomaličky plynie **a** 11 slabík
a nik ju vlastne nemá rád. **b** 8 slabík

RÝM: ako dosiahnuť, aby „zvonil“

TROCHU TEÓRIE:

Rým je zvuková zhoda slabík na konci veršov. Kvalitný rým sa s rýmovaným slovom zhoduje v posledných dvoch slabikách, teda nestačí, ak sa rýmuje len posledná slabika (výnimku tvoria jednoslabičné rýmy). V slovenčine sú nároky na kvalitný rým vyššie ako v angličtine. Kvalitný rým nesmie byť *gramatickým rýmom*. Ten vzniká vtedy, ak sa rýmujú slová, ktoré majú zhodné všetky gramatické kategórie – rovnaký slovný druh, rod, číslo, pád, prípadne osobu, čas (ak sa v rýme použije slovo rovnakého slovného druhu a má zhodné všetky kategórie, ale je aspoň o dve slabiky

dlhšie, za gramatický rým sa nepovažuje). *Gramatický rým* znižuje umeleckú hodnotu básní a umelci sa mu snažia vyhnúť. Rým sa delí na *mužský* a *ženský* podľa prízvuku. *Mužský* rým má prízvuk na poslednej rýmujúcej sa slabike, v *ženskom* je posledná rýmujúca sa slabika neprízvučná.

Kvôli rytmu rýmujeme slová s rovnakým počtom slabík (párne slabiky s párnymi, nepárne s nepárnymi: dvojslabičné slová s dvoj-, štvor-, šesťslabičnými, jednoslabičné s troj-, päť-, sedemslabičnými. Slabičná predložka mení počet slabík v rýmovanom slove: „na dome“ je trojslabičný výraz, „k tebe“ dvojslabičný.

Aj keď budú rýmy správne podľa týchto pravidiel, naozaj dobrá báseň potrebuje rým, ktorý „zazvoní“. To znamená, že je neočakávaný, prekvapí, nie je prvoplánový a rýmované slovo svojím významom plnohodnotne dopĺňa básnickú výpoveď, nie je tam pridané nasilu (rým kvôli rýmu). Je ideálne, ak je aspoň posledný rým v strofe prekvapivý a prináša nečakanú pointu.

FOTO: Unsplash

Na ukážku prikladám niekoľko rýmov, ktoré možno považovať za „zvoniace“:

No krása plynie *rýchlo*
a nechce sa jej *čakať*;
v hodinách niečo *vzdychlo*
so smútkom *vlakolaka*...

Rýmy v tejto strofe sú párnoslabičné, negramatické; slovo *vlakolak* je neočakávané, preto „zazvoní“: prináša metaforu, obraz a v spojení so slovami „plynúť“, „čakať“, „hodiny“ a „smútok“ aj akési nostalgicko-dramatické napätie.

Na miestnom trhu vanú zvláštne *vône*,
pani Kurčaťová ich slastne *vetrí* –
vánok sa s nimi hrá a brnká *o ne*,
až každá sliepka v hydínovom *svetri*,

Klasický dvojslabičný rým s predložkou: „vône – o ne“. Slovo *sveter* je neočakávané, obzvlášť v humornom spojení „hydínový sveter“ („zazvoní“).

Prasnica je už zasa *v pasci*,
niečo ju draplo *za účes*.
Ryba na rybárovom *vlasci*
si chystá suché *papuče*.

Podobný prípad – dvojslabičné **aa**, trojslabičné **bb**. „Suché papuče“ v spojení s rybou prinášajú humorný pocit smútku.

Za pomerne vydarené rýmy s nezvyčajnými slovnými spojeniami považujem napríklad aj nasledujúce:

Neohrozená Kurčaťová ide do lesa.
Jej verný Halifander s ňou.
Je to, ako keď *nemý sultán*, *tichá noblesa*,
tancuje s bruchovravkyňou.

Dorozumievajú sa iba zvukom, pohľadom.
Tajná laterna magika.
Na nebi slnko v čiernej maske svoj svetelný dom
na tisíc zámkov zamyká.

S rýmami sa dá rozlične hrať, ako je to napríklad v týchto básničkách:

Čo prinášajú rybie prstene?
Jazerné vzdychy, *tiché ô*.
Kvaple tvoria akvarel na stene.
Na chrbtoch koní štyri *pô-
vabné* krasojazdkyne majú čas.
Ich *vábne* telá svietia v tme.
Zo všetkých tónov *zvuky vodných bás*
sú prvé; a tiež posledné.

Alebo:

Akordy v jaskyni sa *vznášajú*
v podobe duchov, *tiché ó*.
Sadajú ako lišaj *k lišaju*.
Jaskyňa je ich *šapitó*.

V špirále plavne zlietli z povaly,
nezostal po nich ani prach.
Dôvod, prečo čas zrazu spomalil,
je *rybia šupka v hodinách*...

A NA ZÁVER NIEKOĽKO DRUHOV RÝMOVÝCH SCHÉM:

1. ZDRUŽENÝ RÝM

– rýmová schéma **aa bb**

Máme doma také pianíno,
v ktorom býva dvanásť dobrých džinov.
A boli by ešte lepší, keby nespali!
Džinovia by nemali byť takí ospalí...

2. STRIEDAVÝ RÝM

– rýmová schéma **ab ab**

Prišla ku mne slečna tajuplná,
lesklé vlasy ako čierne hady,
a tvár bledá ako v splne luna,
oči, čakajúce na záhady.

3. OBKROČNÝ RÝM

– rýmová schéma **ab ba**

Za ňou boli polia v plnom klase,
vyzerala ako leto zlaté,
v zime máva vločky na kabáte,
každý deň mi číta jednu báseň.

4. PRERÝVANÝ RÝM

– rýmová schéma **ab cb**

Maliček si odťal mamin kožuch.
Zvrieskli všetci zavesení v skrini.
Zhrozili sa svetre, zhrozili sa sukne,
zhrozili sa maxi, zhrozili sa mini.

5. POSTUPNÝ RÝM

– rýmová schéma **abc abc**

Čierny sveter kráčal po rebríku,
čierny mesiac z dvora zazerá,
k polnoci sa schýľovalo tajne.

Čierne sliepky brúsili si dýku,
na jazere čierny mesiac stál,
z kútov liezli ježibaby bájne.

6. EXOTICKÝ RÝM

– rýmujú sa slová cudzieho pôvodu

Z mrmlania pani K. sa stáva čudný triumf:
jej domček mení sa na morské akvárium.

7. INÉ RÝMOVÉ SCHÉMY

– verše sa rýmujú podľa ľubovoľne určenej schémy, alebo aj nepravidelne. Takéto schémy poskytujú väčší tvorivý priestor a výslednú báseň ozvlášťujú. Vyžadujú však najprv zvládnutie jednoduchších schém. Osobitnými rýmovými schémami sa vyznačujú literárne útvary ako sonet, rondel a pod.

aab ccb

Biely sveter zavesil sa v parku,
biele sliepky striehli na Polárku,
biely mesiac nad rovníkom bdel.

Nad Afrikou žlté slnko haslo,
vlastnou vinou haslo ako maslo,
nepomohol ani skorocel.

abcabcac

Za oknom je hosť.
Pozerá sa z útrov záhrady
a niečo z neho kvapká.
Zamknem dvere na tri západy.
Kľúč zaškrípe ako kľúčna kosť.
V okne niečo plesne ako televízna klapka.
Ach, len žiadne záhady...
mám ich totiž dosť.
Nech je mi len ľahká zem, chrapľavo kvili
Hapka.

xxabba

Počuli ste o tom,
že by klavír kvitol?
U nás sa to stalo tento rok.
Spomenul si na lúky a na lesy,
rozkvitli mu všetky klávesy,
a tak vyšiel na psí tridsiatok.

abxabxa xxaxb

Práve som sa stala čiernym drozdom.
Robím tenké stopy do snehu.
Moje stopy v snehu –
to je tisíc ozdôb.
Čakám na jedlo a na nehu.
Potom čiernym krídlom
ticho brnkem o strom.

Čože?!

Neverte mi.
Vôbec nie som drozdom.

Drozdom som sa stala
v inom príbehu.

ZÁVER

S touto jednoduchou metodikou na zvládnutie základov viazaného verša som pracovala na seminároch tvorivého písania, ktoré som viedla na univerzite, a na workshopoch v projekte Medziriadky a A BODKA. Na začiatku trocha teórie a potom sme spoločne i samostatne tvorili rýmované básne. Stretla som veľa inšpiratívnych mladých ľudí, ktorí oplývali talentom a fantáziou, a tak výsledné básne boli nielen kvalitné a pekné, ale priniesli nám aj veľa podnetov na zamyslenie a do diskusie – a v neposlednom rade zábavu, ktorá k tvorivému pracovnému procesu patrí ako „rybia šupina pod vianočný tanier“. Držím palce všetkým, ktorí sa do dobrodružstva viazaného verša pustia s odvahou a radosťou!

Básne použité ako ukážky v tejto stručnej metodike boli publikované v mojich knihách Jemňacinky/Brutálničky (2021) a Pani Kurčaťová I. Ten, kto sa narodí zle (2018).

Eva Luka

Poetka, pedagogička a autorka kníh pre deti. Vyštudovala prekladateľstvo a tlmočníctvo v Bratislave, japonský jazyk a literatúru na Hokkaidskej univerzite a neskôr aj súčasnú japonskú literatúru na ósackej univerzite. Za svoju poetickú tvorbu získala viacero literárnych ocenení. Venuje sa prekladateľstvu, výtvarnej tvorbe a výučbe japonského jazyka.